

Экономикалық реформа және өңірлік даму комитетінің төрағасы С.С. Әйімбетовтің 2013 жылғы 18 наурызда ҚР Парламентінің Мәжілісінде «Тұтынушылардың құқықтарын қорғау – мемлекеттік саясаттың басымдығы» деген тақырыпта өтетін Үкімет сағатындағы қосымша баяндамасы

Құрметті Сергей Александрович!

Құрметті депутаттар!

Өткен жылғы сәуір айында Үкімет сағатының нәтижелері бойынша табиғи монополиялар субъектілерін реттеу саласын жетілдіру жөнінде ұсыныстар бергеніміз естеріңізде болар. Бүгін Агенттік төрағасы өз баяндамасында олардың көпшілігінің орындалғанын хабарлады. Әрине, бұл қуантарлық жағдай.

***

Бүгінгі Үкімет сағаты тақырыбының экономика мәселесіне де, әлеуметтік мәселеге де қатысы бар. Ол, іс жүзінде еліміздің әрбір азаматының мүддесін қозғайды.

Мәжіліс депутаттары өңірлерді аралаған кезде сайлаушыларымыз сапалы ауыз сумен, жылумен, электрмен қамтуға байланысты мәселелерді жиі көтеріп, алаңдаушылық білдірді, олардың бізге жолдаған хаттарында да осы мәселелер айтылады. Олардың пікірінше, тарифтер үнемі өсуде, бірақ коммуналдық қызмет көрсету сапасы жақсармай отыр.

Өкінішке орай, бұл – ащы да болса, шындық.

Мемлекет басшысы өзінің «Қазақстан-2050» Стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты тарихи Жолдауында **тұтынушылардың құқықтарын қорғаудың жаңа жүйесін әзірлеу** қажеттігін атап өтті.

Тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласында мемлекеттік органдар қабылдайтын шаралардың тиімділігіне келеңсіз әсер ететін кейбір жағдайлардың бар екені құпия емес.

Баяндамашы атап өткендей, тұтынушылардың құқықтарын қорғау саласындағы заңнаманың сақталуын әр түрлі мемлекеттік органдар, яғни Бәсекелестікті қорғау агенттігі (БҚА), Табиғи монополияларды реттеу агенттігі (ТМРА), Мемлекеттік энергетикалық қадағалау комитеті (МЭҚК), Мемлекеттік санитариялық-эпидемиологиялық қадағалау комитеті (МСЭҚК) және басқалар бақылайды.

Осы саладағы ахуалды талдау нәтижесі **жоғарыда аталған органдар арасында қажетті өзара іс-қимылдың жоқ** екенін, тұтынушылардың мүддесін қорғау жөніндегі кешенді мәселелерді шешуге бағытталған бірлескен жүйелі іс-әрекет жасалмайтынын көрсетті. Біздің ойымызша, қызметті тұтынушылар мен қоғамдық ұйымдардың міндетті түрде қатысуымен барлық мемлекеттік бақылау органдары

арасында тиімді өзара іс-қимыл болғанда ғана тұтынушылардың мүдделері нақты қорғалатын болады.

Сондықтан, тұтынушылардың құқықтарын қорғау тетіктерін жетілдірудің кейбір мәселелеріне тоқтала кетейін, өйткені бұл мәселелер жан-жақты талқылап, шешім қабылдауды қажет етеді.

Біріншіден, бүгінгі таңда халықтың барлық тобына қатысты өмірлік маңызы бар мәселелердің бірі – коммуналдық қызмет көрсету тарифтерінің ұдайы өсуі.

Әрине, осыған орай тұтынушыларда мынадай заңды сұрақтар туындайды: тарифтерді қалыптастыру процесі бүкпесіз ашық жүргізіле ме? Тарифтің өсуінен түсетін қаражаттың нысаналы пайдаланылуы бақылана ма? Осы тариф қалай және кімнің пайдасына қалыптастырылады?

Мемлекет басшысы өз Жолдауында **«бізге қоғамдық бақылауды, жергілікті жерлердегі ахуалға азаматтардың ықпалын күшейту керек»** деп ерекше атап өтті.

Табиғи монополиялар саласы - азаматтық бастамаларды белсенді түрде қолдауды талап ететін сала. Өйткені табиғи монополия субъектілері ең қажетті қызметтерді көрсететіндіктен, ол азаматтық бақылаудың тұрақты әрі жіті назарында болуға тиіс.

Осыған орай және тұтынушылардың құқықтарын қорғау мақсатында табиғи монополия субъектілерінің барлық

міндеттемелерін, әсіресе инвестициялық міндеттемелерін орындауын, коммуналдық тарифтердің қалыптасуын, реттеліп көрсетілетін қызметтердің сапасын бақылау үшін үкіметтік емес ұйымдарды, ең дұрысы, тұрғындарды белсенді түрде тарту қажет.

Ал «Мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс туралы» Заңда үкіметтік емес ұйымдар арқылы тұтынушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты қалыптастыру және іске асыру, сондай-ақ үкіметтік емес ұйымдармен өзара іс-қимыл және ынтымақтастық жөніндегі кеңестерді құру қажеттігі туралы нақты айтылған.

Сонымен қатар, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс саласындағы уәкілетті органның ақпаратына қарағанда, Агенттік бүгінгі таңда мұндай тетіктерді пайдаланбай отыр.

Екіншіден, Мемлекет басшысы электр энергиясы мен судың нормадан тыс шығындарын жойып, олардың нормативтік шығындарын оңтайландырумен байланысты жұмысты күшейту жөнінде міндеттер қойды.

Агенттіктің мәліметтері бойынша, өткен жылдармен салыстырғанда 2012 жылы нормативтік техникалық шығындардың жыл сайын азаю үрдісі байқалуда. Алайда, осыған қарамастан, 2012 жылы нормативтік шығындардың азаюынан үнемделген қаражат ұлғаюдың орнына, керісінше төмендеп кеткен. Мәселен, 2011 жылы судан үнемделген

қаражат 633 млн. теңге болса, 2012 жылы бұл көрсеткіш 12 есе төмендеп, 54,2 млн. теңге болған. Электр энергиясы бойынша да осындай мысал келтіруге болады. Айталық, 2011 жылы үнемделген қаражат 703 млн. теңге болса, 2012 жылы небары 444,6 млн. теңгені құраған, бұл ретте төмендеу үрдісі байқалады, яғни ол 1,6 есе азайған. Осыған орай, жыл сайын нормативтік техникалық шығындар азайып, нормативтен тыс шығындар кезең-кезеңімен жойылғанның өзінде су мен электр энергиясын үнемдеу неге артпай отыр? деген заңды сұрақ туындайды.

Үшіншіден, жаңа жылу трассалары мен су, энергетика желілерін іске қосу үшін осы секторға инвестиция тарта отырып, табиғи ресурстарды сақтауға мүмкіндік беретін қазіргі заманғы энергия үнемдейтін және инновациялық технологияларды пайдалану қажет деп есептейміз. Оның үстіне, біздің алдымызға «жасыл экономикаға» көшу міндеті қойылған.

Қазіргі уақытта тарифке пайдалану шығындары және жұмыс істеп тұрған инженерлік желілерді жаңғыртып, жаңа қуаттарды іске қосуға бағытталған инвестицияның құрамдас бөліктері де кіреді. Монополистердің пікірі бойынша, тарифті өсірмей ескірген инфрақұрылымды жаңарту мүмкін емес. Ал бұл мәселе үнемі айтылып келеді! Биік мінберлерден де айтылып жүр.

Осыдан келіп, мынадай заңды сұрақ туындайды: олар инвестицияны құрайтын баптар бойынша алған табыстар тыныс-тіршілік объектілерін жаңғыртып, жаңартуға жұмсала ма?.

Өткен үкімет сағатында энергия өндіруші ұйымдардың шекті тарифтерді қолданудан алған табыстарының мақсатсыз пайдаланылуы және олардың инвестициялық бағдарламаларға салынуы тұрғысынан депутаттардың алаңдаушылық білдіргені естеріңізде болар.

Депутаттарды алаңдатқан мәселенің негізі бар екенін Бас прокуратура мен Табиғи монополияларды реттеу агенттігі жүргізген тексерулер де дәлелдеп берді. Осындай тексеру барысында энергия өндіруші ұйымдардың тарифтерді көтеруінен түскен 2,7 млрд. теңге мөлшеріндегі табыс өздерінің құрылтайшыларына дивидендтер төлеуге және мерекелік-мәдени іс-шараларға бөлінгені анықталды. Ал біздің пікірімізше, бұл қаражат негізгі құралдарды жаңғыртуға жұмсалуы тиіс болатын.

Өкінішке орай, практикада кездесетін осындай жағдайдың салдарынан жылу, су шаруашылығы мен электр желілерін, сондай-ақ жылу көздерін қоса алғанда, активтерді жаңғырту бюджеттен, яғни тағы да салық төлейтін тұтынушының қалтасынан төленуде.

Бүгінгі таңда тарифтердің өсуіне, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты жаңғыртуға бөлінген бюджет

қаражатының (2011 жылы – 46,7 млрд.теңге, 2012 жылы – 26,3 млрд.теңге) артуына қарамастан, коммуналдық сектордың табиғи монополияларының барлық салалары бойынша негізгі құралдардың тозуы көп жылдар бойы бір деңгейде, яғни орташа есеппен **60-65 пайыз** күйінде қалып отыр.

Біздің ойымызша, табиғи монополиялар саласы монополистердің асыраушысы емес, заманға сай тиімді сала болуға тиіс. Сондықтан, Үкіметтің бұл саланы тәртіпке келтіріп, шығыстарды оңтайландыру үшін жергілікті жерлерде энергия таратушы ұйымдарды ірілендіру мәселесінің тиімділігін қарайтын уақыты келді деп есептейміз.

Төртіншіден, шағын және орта бизнес үшін өткір проблемалардың бірі қосымша қуатқа қосылу кезінде техникалық шарттарды алу болып отыр. Мәселен, шағын және орта бизнес өкілдері монополист субъектілерге өтініш жасаған кезде монополист субъектілер үнемі өздерінің техникалық шарттарын қызметті алушыларға арта салуға тырысады. Осы проблема кәсіпкерлікті дамытуға кедергі жасайды. Бұл жерде, біздің ойымызша, көрсетілген қызметтерге қосу үшін техникалық шарттардың берілуін бақылау функциясын Табиғи монополияларды реттеу агенттігіне берудің орынды екенін қарастыру қажет. Өйткені

осындай бұзушылықтар болған жағдайда Агенттік уақытылы ден қою шараларын қолдана алады.

Бесіншіден, қазіргі кезде коммуналдық қызмет көрсету сапасына шағымдар көп түсуде.

Сондықтан коммуналдық қызметтер көрсету сапасының мониторингі, оларды бағалау және бақылау жүйесін әзірлеуге кірісу керек. Ол тұтынушылардың құқықтарын қорғау жөніндегі негізгі құралдардың бірі болуға тиіс.

Сервистік қызметтер көрсету деңгейіне де шағымдар түсіп жататынын айта кеткен жөн. Коммуналдық қызмет көрсету кезінде халыққа сервистік қызмет көрсету стандарттарын әзірлеу үшін тиісті заңнамалық және нормативтік-техникалық негіз жасау қажет екенін уақыттың өзі талап етіп отыр деп есептейміз.

Азаматтардың табиғи монополиялар, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық субъектілерінің қызметін жүзеге асыру саласындағы құқықтары мен міндеттері, сондай-ақ оларды іске асыру тәсілдері туралы тұрғындарды ақпараттандыруға бағытталған шаралар кешенін де әзірлеу қажет.

Алтыншыдан, тұрғын үй көмегі тетіктерін нашар пайдалану және тарифтердің көтерілуіне әлеуметтік наразылықтың көбеюі.

Бұл жерде тұрғын үй жәрдемақыларын ресімдеу және алу тәртібін оңайлатып, растаушы құжаттар тізбесін барынша азайтып және оларды жаңарту кезеңділігін ұлғайта отырып, оның рәсімін жетілдіру қажет.

Зейнеткерлер мен жалғызбасты адамдар үшін электр энергиясына төмендетілген тарифтерді қолдану практикасын да жалғастыру керек. Осындай жеңілдіктерді басқа да қызметтерге қолданса, дұрыс болар еді.

Жетіншіден, «бәсекелестікті қорғау» деген желеумен бірқатар тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің, мысалы мазут пен көмірдің бағасы тұрақты түрде көтерілуде. Бұл ретте электр және жылу энергиясы өндірісі бойынша көрсетілетін қызметтерге арналған тарифтердегі көмір мен мазуттың бағасы шамамен 70 пайызды құрайды. Сондықтан, олардың қымбаттауы реттеліп көрсетілетін қызметтер тарифтерінің айтарлықтай өсуіне алып келеді, мұның өзі, түптеп келгенде, тұтынушылардың материалдық жағдайына теріс әсерін тигізеді. Бұл туралы біз өткен үкімет сағатында да айтқан болатынбыз. Сондықтан мемлекет реттейтін бағалар қолданылатын өнімдердің, тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің номенклатурасы бойынша ұсыныстарды Үкіметке енгізу жөніндегі функцияларды Агенттікке беру қажет деп ойлаймыз.

***

Сөзімді аяқтай келе, тұтынушылардың құқықтарын қорғау – бұл табиғи монополиялар субъектілерімен теке-тіресу емес екенін баса айтқым келеді. Бұл – тең азаматтық-құқықтық қатынастар. Алайда, мұндай қатынастарда тұтынушы, әдетте, неғұрлым әлсіз тарап болғандықтан, үнемі ұтылып отырады. Сондықтан, біз тұтынушылар мен табиғи монополия субъектілерінің мүдделері теңгерімін қамтамасыз ететіндей құқықтық тетіктер жасауымыз керек.

Құрметті депутаттар, алға қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін Агенттіктің барлық мүмкіндіктері бар. Олардың алдағы жұмысына табыс тілейік.

Тыңдағандарыңызға рахмет!